

The Identification of the Capacity of Local Governments to Develop Social Capital

Mohammad Hossein Rahmati^{1*}, Fatemeh Najafi²

1. Assistant Professor, Faculty of Management and Accounting, College of Farabi, University of Tehran, Qom, Iran

2. PhD Student, Faculty of Management and Accounting, College of Farabi, University of Tehran, Qom, Iran

(Received: January 12, 2018; Accepted: January 30, 2021)

Abstract

Due to the role and importance of local governments in the administration of social affairs, this study set out to examine the capacities of local governments (i.e., city councils and municipalities) to develop social capital in Iran. The study at hand was applied in terms of purpose and descriptive in terms of research method. The data was collected using document analysis and interviews. In order to analyze the obtained data, thematic analysis technique was applied. This qualitative study was carried out in two phases. In the first phase – i.e., library research– the texts about the legal duties of city and village Islamic councils and municipalities were probed. Then, in the second phase – i.e., field study – interviews were made with 18 experts, including Qom City Council and Municipality experts up to the point that saturation was achieved. The second phase provided 58 subthemes, which were classified into 12 organizing themes and 5 overarching ones. The overarching themes were organizational trust, political trust, the creation of sympathy, the enhancement of social trust feeling, and the organization of social issues. At the end, four approaches were used to validate the identified capacities.

Keywords

Local government, Social capital, City and village council, Municipality, Capacity.

* Corresponding Author, Email: mhrahmati@ut.ac.ir

شناسایی ظرفیت‌های حکومت‌های محلی در توسعه سرمایه اجتماعی

محمدحسین رحمتی^{۱*}، فاطمه نجفی^۲

۱. استادیار دانشکده مدیریت و حسابداری، پردیس فارابی دانشگاه تهران، قم، ایران

۲. کارشناس ارشد مدیریت دولتی، پردیس فارابی، دانشگاه تهران، قم، ایران

(تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۱۰/۲۲ - تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۱/۱۱)

چکیده

با توجه به نقش و اهمیت حکومت‌های محلی در اداره امور اجتماعی، در این تحقیق ظرفیت‌های حکومت محلی (شوراها و شهرداری‌ها) برای توسعه سرمایه اجتماعی در ایران بررسی شد. پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و به لحاظ روش توصیفی است. شیوه گردآوری داده‌ها در این تحقیق بررسی اسناد و مدارک و مصاحبه بود. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از تکنیک تحلیل مضمون استفاده شد. این تحقیق، که در زمره تحقیقات کیفی دسته‌بندی می‌شود، در دو فاز کلی انجام شد. در فاز اول این پژوهش (مطالعات کتابخانه‌ای) متون ناظر به شرح وظایف شوراهای اسلامی شهر و روستا و شهرداری‌ها بررسی شد و در فاز دوم (مطالعات میدانی) با خبرگان، شامل صاحب‌نظران شورای شهر و شهرداری قم، به تعداد ۱۸ نفر، مصاحبه به عمل آمد که در این تعداد مصاحبه اشباع نظری حاصل شد. حاصل مطالعات دو فاز ۵۸ مضمون پایه بود که در ۱۲ مضمون سازمان‌دهنده و ۵ مضمون فراگیر طبقه‌بندی شدند. مضامین فراگیر شناسایی شده عبارتند از: اعتماد سازمانی، اعتماد سیاسی، ایجاد حس همدلی، تقویت حس اعتماد اجتماعی، ساماندهی مسائل اجتماعی. در نهایت، با استفاده از چهار رویکرد، ظرفیت‌های شناسایی شده اعتبارسنجی شد.

کلیدواژه‌گان

حکومت محلی، سرمایه اجتماعی، شورای اسلامی شهر و روستا، شهرداری، ظرفیت.

* رایانامه نویسنده مسئول: mhrhmati@ut.ac.ir

مقدمه

اداره امور اقتصادی و فرهنگی و خدماتی مناطق شهری و روستایی را نهادهای منتخب ملت، تحت عنوان حکومت محلی، بر عهده دارند. حکومت‌های محلی، هرچند نهادهایی عمومی و غیردولتی محسوب می‌شوند، در طول دولت قرار دارند نه در عرض آن. زیرا این نهادها بر اساس قوانین ملی تشکیل و از سوی حکومت مرکزی به رسمیت شناخته می‌شوند. حکومت‌های محلی در اداره امور محلی استقلال نسبی دارند؛ اما خودمختاری کامل به حدی که بتوانند قوانین اساسی و سایر قوانین لازم‌الاتباع کشور را نقض کنند ندارند (امیدی ۱۳۹۲: ۱۲۴).

بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، در اصل ۱۰۰ قانون اساسی مقرر شده است «برای پیشبرد برنامه‌های اجتماعی، اقتصادی، عمرانی، بهداشتی، فرهنگی، آموزشی، و سایر امور رفاهی از طریق همکاری مردم با توجه به مقتضیات محلی اداره امور هر روستا، بخش، شهر، شهرستان یا استان با نظارت شورایی به نام شورای ده، بخش شهر، شهرستان، یا استان صورت می‌گیرد که اعضای آن را مردم همان محل انتخاب می‌کنند. شرایط انتخاب و نظارت شوراهای مذکور و سلسله‌مراتب آنها را، که باید با رعایت اصول وحدت ملی و تمامیت ارضی و نظام جمهوری اسلامی و تابعیت حکومت مرکزی باشد، قانون معین می‌کند.» اما، به دلیل مسائل سیاسی پس از انقلاب و مشکلات ساختاری، اجرای اصل یادشده میسر نشد تا اینکه در ۷ اسفند ۱۳۷۷ مردم با حضور بیست و چهار میلیونی خود در اولین دوره انتخابات شوراهای اسلامی شهر و روستا مقدمات تشکیل حکومت‌های محلی را در ایران فراهم کردند. عمر دوازده‌ساله این نهاد حکایت از آن دارد که استقلال آنها در اداره محلی در ایران بسیار محدود است و به مانند کشورهای توسعه‌یافته هسته مرکزی مدیریت شهری و روستایی را تشکیل نمی‌دهند (امیدی ۱۳۹۲: ۱۲۵).

در جامعه امروز نیاز بشر به همزیستی در سطحی بالا احساس می‌شود و این همزیستی در قالب شهرها تحقق می‌یابد (حکمت‌نیا و موسوی ۱۳۸۶: ۱۸۲). از دیدگاه دیگر، می‌توان مدیریت شهری را در مسیر توسعه‌ای قانونمند و پایدار مورد توجه قرار داد. این موضوع از این جهت اهمیت دارد که مدیریت جریان مطلوب زندگی شهری می‌تواند در بهبود سکونتگاه‌های انسانی و پایداری توسعه شهری نقشی مهم ایفا کند (شیعه ۱۳۸۲: ۳۷).

مدیریت شهری مترادف با همه‌بازیگران عرصه شهر است و نقش شهرداری به منزله هسته مرکزی مدیریت شهر هدایت، نظارت، راهبری، و جلب مشارکت سایرین بازیگران است (کیانی ۱۳۸۷). مشارکت شهروندی از سال ۱۹۵۰ موضوعی دامنه‌دار در حوزه برنامه‌ریزی بوده و برنامه‌ریزان شهری تلاش کرده‌اند در تصمیم‌گیری‌های شهری از نظرات شهروندان مطلع شوند و با همکاری آنان برنامه‌های خود را عملی سازند. برنامه‌ریزان شهری بر آن‌اند که مشارکت باعث می‌شود شهروندان به تصمیم‌های گرفته‌شده در شهر پایبند شوند؛ یعنی حمایت عمومی از تصمیم‌گیری‌های مسئولان باعث می‌شود متولیان امر به راحتی برنامه‌های خود را عملی کنند (عباس‌زاده ۱۳۸۷: ۷۲). بنابراین در مباحث مدیریت شهری می‌توان به نقش مستقیم شوراهای شهری، شهرداری، نمایندگان استانی منتخب در مجلس شورای اسلامی، و نقش غیرمستقیم نهاد شوراهای حل اختلاف شهری در کشاندن شهروندان به سوی مشارکت اشاره کرد (رضویان ۱۳۹۴: ۲۱).

امروزه کارشناسان توسعه بر این باورند که سرمایه اجتماعی مایه و پایه اصلی توسعه هر کشور است. سرمایه اجتماعی ماهیتی ظریف و حساس دارد، به تدریج تکوین می‌یابد، به‌کندی سرعت می‌گیرد، و اگر به‌درستی ادراک و احیا نشود به‌سرعت کاسته می‌شود. سرمایه اجتماعی جامعه را به بقا و همبستگی و اهداف مشترک رهنمون می‌کند. آنچه اهمیت سرمایه اجتماعی را دوبرابر می‌کند این است که در غیاب آن سایر سرمایه‌ها اثربخشی خود را از دست می‌دهند (زارعی‌متین و همکاران ۱۳۹۴: ۶۳).

به‌رغم اینکه درباره منافع و مزایای سرمایه اجتماعی اتفاق نظر وجود دارد، پژوهش‌های مختلف، چه در سطح داخلی (دینی ترکمانی ۱۳۸۵؛ عبداللهی و موسوی ۱۳۸۶؛ پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات ۱۳۹۴) چه در سطح بین‌المللی (Clark Bartolini & Sarracino 2015; Paxton 2019; Putnam 2018; Olken 2016; Domenichini 2018)، نشان می‌دهند کشورهای مختلف، از جمله ایران، با افول این سرمایه مواجه‌اند.

آنچه قابل رؤیت است این است که در حال حاضر، به‌رغم تلاش‌های حکومت‌های محلی و سازمان‌های فعال در حوزه مدیریت شهری، این نهادها جایگاه ویژه خود را در ایجاد و تقویت و توسعه سرمایه اجتماعی نیافته‌اند. بنابراین، آنچه در این تحقیق بررسی شد کارکردها و ظرفیت‌های

حکومت‌های محلی بود. خروجی کارکردهای این نهاد اجتماعی متعدد است که یکی از آن‌ها سرمایه اجتماعی است. بر این اساس و با توجه به اهمیت حکومت‌های محلی در شکل‌گیری سرمایه اجتماعی، محققان در این تحقیق درصدد شناسایی راه‌های ارتقای سرمایه اجتماعی در پرتو ظرفیت‌های حکومت‌های محلی (شوراها و شهرداری‌ها) در ایران بودند. با این مقدمه می‌توان اهداف این تحقیق را چنین برشمرد:

- شناسایی ظرفیت حکومت‌های محلی به منظور توسعه سرمایه اجتماعی در ایران؛
- شناسایی راهکارهای ارتقای سرمایه اجتماعی در جامعه توسط حکومت‌های محلی.

سؤالاتی که در این تحقیق به آن‌ها پاسخ داده می‌شود عبارت‌اند از:

۱. در وظایف شوراها و شهرداری‌ها چه ظرفیت‌هایی جهت ارتقای سرمایه اجتماعی وجود دارد؟

۲. با هدف ارتقای سرمایه اجتماعی چه راهکارهایی برای حکومت محلی می‌توان پیشنهاد داد؟

مبانی نظری پژوهش

حکومت‌های محلی

حکومت محلی به چند شکل تعریف شده است:

- حکومت محلی سازمانی است عمومی که به موجب قوانین عمومی یا خاص یا سایر وسایل قانونی در قسمتی از خاک یک کشور، که قدرت عالی سیاسی یا شبه آن است، تشکیل می‌شود تا خدمات و سرویس‌های لازم را در محدوده خاصی برای مردم آن محدوده تأمین کند (دربان‌آستانه، رضوانی و بدری ۱۳۸۹: ۱۰۰).
- حکومت محلی موجودیتی سازمان‌یافته است که مشخصه‌های حکومتی دارد و از استقلال اداری و مالی (و نه سیاسی) قابل ملاحظه‌ای برخوردار است و هدف از ایجاد آن ارائه خدمات عمومی به مردم محل با حداکثر کارایی و اثربخشی است (مقیم ۱۳۹۰: ۴۱).
- حکومت محلی واحدی است که در حوزه‌ای از کشور، از استان تا دولت، عمدتاً بر اساس تقسیمات کشوری، به موجب اختیاراتی که از طرف مردم به دست می‌آورد، به اداره امور محل می‌پردازد (فتحی و همکاران ۱۳۸۹: ۹۱).

در همه تعاریف ارائه شده، به رغم تنوع و کثرت تعاریف، مفاهیم مشترک زیادی وجود دارد که بر اساس آن می‌توان تعریفی جامع از حکومت محلی بدین شرح ارائه کرد: «حکومت محلی نوعی سازمان عمومی است که به واسطه قانون در یک محدوده جغرافیایی مشخص، از سوی مردم محل، با هدف ارائه انواع خدمات عمومی انتخاب می‌شود و ضمن برخورداری از آزادی و استقلال نسبی در امور اداری و مالی، تحت نظارت حکومت مرکزی، امور اساسی همان منطقه (محل) را اداره می‌کند.» در بیان مصادیق حکومت محلی باید گفت مراد از حکومت‌های محلی (که بعضاً در مباحث علمی از آن به سازمان محلی نیز تعبیر می‌شود) شوراهای اسلامی شهر و روستا و شهرداریها در ایران است. در این تحقیق نیز همین مصداق مورد تأکید است.

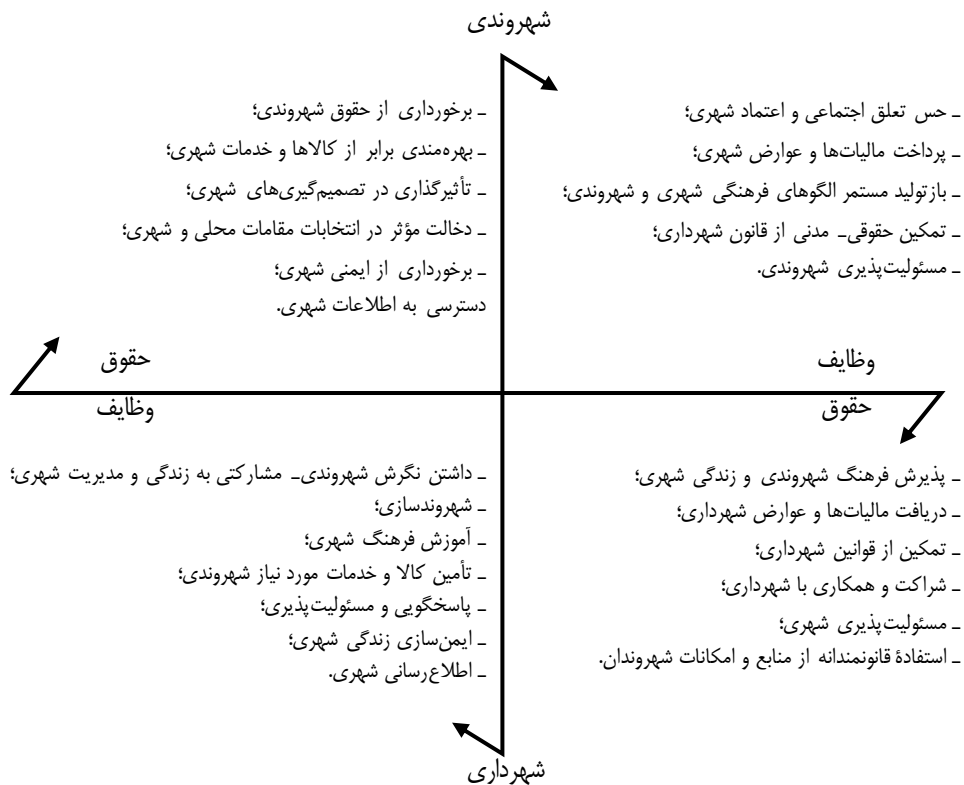
از پیامدهای مثبت تقویت و قانونمند و عقلانی کردن رابطه شهروندان- شهرداری‌ها برای طرفین رابطه و نیز مدیریت شهری و به‌ویژه شهرداری‌ها می‌توان به مواردی اشاره کرد (نجاتی حسینی ۱۳۹۴: ۴۰):

- بسط توانایی‌های شهروندان؛
 - تقویت حس تعلق اجتماعی شهروندان به شهر و زندگی شهری؛
 - تقویت حس اعتماد اجتماعی شهروندان به نظام مدیریت شهری و شهرداری؛
 - تقویت حس همکاری میان شهروندان و شهرداری و مدیران شهری؛
 - تقویت دموکراسی شهری از طریق تحقق وظایف- حقوق شهروندی و شهرداری.
- شکل ۱ سازوکار رابطه شهروندی و شهرداری و حقوق و وظایف متقابل آن‌ها را، که به ایجاد و تقویت سرمایه اجتماعی می‌انجامد، نشان می‌دهد.

سرمایه اجتماعی

بر اساس تعریف پیر بوردیو (۱۹۳۰-۲۰۰۲)، سرمایه اجتماعی حاصل جمع منابع بالقوه و بالفعلی است که نتیجه مالکیت شبکه‌ای بادوام از روابط نهاده شده بین افراد و به عبارت ساده‌تر عضویت در یک گروه است. البته سرمایه اجتماعی مستلزم شرایطی به مراتب بیش از وجود صرف شبکه

پیوندهاست. در واقع، پیوندهای شبکه‌ای باید از نوعی خاص، یعنی مثبت و مبتنی بر اعتماد، باشند. از نظر بوردیو، سرمایه اجتماعی شبکه‌ای از روابط ودیعه‌ای طبیعی یا اجتماعی نیست، بلکه در طول زمان برای کسب آن باید تلاش کرد (Wasserman & Faust 2014: 75-77).

شکل ۱. سازوکار رابطه شهروندی و شهرداری و حقوق و وظایف متقابل آن‌ها (نجاتی‌حسینی ۱۳۹۴: ۴۲)

پوتنام، از صاحب‌نظران شاخص در این موضوع، مقوله سرمایه اجتماعی را با جمع و جامعه مرتبط می‌داند و این مفهوم را این‌گونه تعریف می‌کند: شبکه‌ها و هنجارها و اعتماد شرکت‌کنندگان را به همکاری جدی‌تر و کارآمدتر برای دستیابی به هدف‌های مشترک قادر می‌سازند. بنابراین، پوتنام سرمایه اجتماعی را همبستگی اجتماع محلی و دارای ویژگی‌هایی می‌داند؛ شامل:

۱. وجود مجموعه‌ای متراکم از سازمان‌ها و شبکه‌های اجتماع محلی؛

۲. سطوح بالای تعهد مدنی یا مشارکت در شبکه‌های اجتماعی محلی؛
 ۳. هویت محلی قوی و مثبت و نیز احساس تجانس و برابری با اعضای اجتماع محلی؛
 ۴. هنجارهای تعمیم‌یافته محلی مربوط به اعتماد و کمک متقابل بین اعضای اجتماع محلی و نحوه شناخت آن‌ها از یک‌دیگر به لحاظ شخصی (تاجبخش، ۱۳۸۴: ۱۵۳ - ۱۵۴).
- بین تعاریف، شاخص‌ها، مؤلفه‌ها، و ابعاد سرمایه اجتماعی دو بعد عمومیت بیشتری دارند:
۱. ذهنی-شناختی: معرف‌های بعد ذهنی-شناختی عبارت‌اند از اعتماد عمومی، اعتماد نهادی، آگاهی و توجه به امور عمومی یا سیاسی یا اجتماعی؛
 ۲. رفتاری-مشارکتی: معرف‌های بعد رفتاری-مشارکتی عبارت‌اند از مشارکت خیریه‌ای، مشارکت مذهبی، مشارکت همیارانه (فیروزآبادی ۱۳۸۴: ۶۲ - ۶۴).
- در حقیقت در این مقاله جهت تحلیل و دسته‌بندی مضامین مرتبط با سرمایه اجتماعی مستخرج از مطالعه اسناد و مصاحبه‌ها از نوع‌شناسی فوق استفاده می‌شود.

حکومت‌های محلی و سرمایه اجتماعی

ابعاد مدیریت محلی و شکل‌گیری مقیاس‌های جدیدی از مدیریت محلی طی چند دهه اخیر موجب شده مدیریت محلی با چالش‌های نوینی مواجه شود. به دلیل گستردگی ابعاد و تغییر ماهیت و پیچیدگی مسائل محلی، جامع‌نگری و توجه به ابعاد و جنبه‌های مختلف مسئله، به منظور حل پایدار آن‌ها، اجتناب‌ناپذیر شده است. از طرفی سرمایه اجتماعی به منزله یکی از پیش‌شرط‌های لازم برای توسعه شهری و محلی دارای عناصری چون اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی، انسجام اجتماعی، آگاهی اجتماعی، و درجه دین‌داری است؛ که میزان هر یک از این مؤلفه‌ها در جوامع مختلف متفاوت است. امروزه، در کنار سرمایه انسانی و مالی و اقتصادی، از نوع دیگری از سرمایه، به نام سرمایه اجتماعی، نام برده می‌شود (درویشی و همکاران ۱۳۹۹: ۵۹۸).

ارتباط میان سرمایه اجتماعی در یک جامعه و مؤلفه‌های مشارکت‌های عمومی در آن بسیار حائز اهمیت است که رویکرد توسعه اجتماعی بر آن تأکید می‌کند. در واقع وقتی مردم احساس می‌کنند در جامعه مشارکت دارند و در آن جامعه ارزشمند محسوب می‌شوند، کیفیت زندگی و احساس رفاه آن‌ها افزایش می‌یابد. اجتماع به‌هم‌پیوسته، که در آن اعتماد و ارزش‌های مشترک

وجود دارد، از سلامتی و آموزش بهتر، جرائم کمتر، و فرصت‌های شغلی بیشتری برخوردار است (Sherraden 2006: 178).

پوتنام این وضعیت را با همان مفهوم سرمایه اجتماعی بیان کرده و بر آن است که درگیری مدنی و به هم پیوستگی اجتماعی شرایط لازم برای مدارس بهتر و خیابان‌های امن‌تر و حتی زندگی سالم‌تر و طولانی‌تر را فراهم می‌کند. سرمایه اجتماعی در فعالیت‌های مردم در فرایند شکل دادن به پیوندهای اجتماعی و شبکه‌های مبتنی بر اصول اعتماد و رفتار متقابل و هنجارهای کنش ریشه دارد (Putnam 2005: 78-81).

بنابراین، می‌توان در قالب برنامه‌ریزی‌های توسعه شهری یا روستایی، فراتر از طراحی واحدهای همسایگی، واحدهای قابل تشخیصی ایجاد کرد که به دلیل برخورداری از سرمایه اجتماعی درون‌گروهی و برون‌گروهی دارای منطق درونی خاص خویش باشند. از آنجا که محله با بهره‌گیری از سرمایه اجتماعی بالا ظرفیت ایجاد روابط پایدار درونی مشترک را دارد، می‌تواند با کمک به شکل‌گیری گروه‌ها و انجمن‌های اجتماع محلی موجب دستیابی به رفاه و توسعه شود و زمینه مناسب را برای مشارکت فعالانه افراد به منظور ارتقای کیفیت زندگی فراهم آورد (Bandura 2016: 191).

پیشینه تحقیق

در ارتباط با موضوع پژوهش حاضر، مطالعات متعددی در کشورهای مختلف صورت گرفته است. لیکن اکثر این پژوهش‌ها اثر سرمایه اجتماعی را بر مشارکت ذی‌نفعان محلی در فرایند توسعه اقتصاد روستایی بررسی کرده‌اند؛ حال آنکه نقش مدیریت محلی در ارتقای سرمایه اجتماعی و بهبود مشارکت ذی‌نفعان محلی در فراگرد توسعه اقتصاد روستایی با تأکید بر رویکرد حاکم بر آن موضوعی است که کمتر بدان پرداخته شده است. بنابراین بررسی این پژوهش‌ها از یک سو به مسئله‌شناسی و مسئله‌یابی و متدولوژی پژوهش حاضر کمک می‌کند و از سوی دیگر زمینه را برای مقایسه نتایج پژوهش‌های پیشین با پژوهش حاضر فراهم می‌سازد. در این بخش از مقاله به بررسی پیشینه تحقیقات مرتبط با سرمایه اجتماعی و مدیریت شهری پرداخته می‌شود.

در کشور هلند، مدیریت تعاملی به واسطه هنجارها و ارزش‌های جمعی و احساسات متقابل توانسته اعتماد و تعهد برای بسیج بازیگران خصوصی و عمومی را فراهم کند و با ساخت سرمایه

اجتماعی جوامع محلی راهکارهای جدیدی برای توسعه منطقه‌ای ارائه دهد (Horlings et al. 2013). در جمهوری اسلوواکی، مدیریت محلی توانسته با تقویت شکل ساختاری سرمایه اجتماعی جنبه‌های فرهنگی-شناختی، مانند اعتماد و هنجارهای مشترک، را در جوامع محلی به وجود آورد و با شفافیت و تشویق مشارکت شهروندان در برنامه‌ریزی و فرایندهای تصمیم‌گیری جنبه‌های فرهنگی-شناختی سرمایه اجتماعی نیز جهت توسعه اقتصادی به طور مستقیم تقویت شده است (Svihlova & Kubisova 2014). علاوه بر این «بازاندیشی افول سرمایه اجتماعی» عنوان مقاله‌ای است که در آن، برخلاف پژوهش‌های قبلی، که در سطح خرد عوامل فردی و در سطح کلان شرایط اقتصادی را عامل افول معرفی کرده‌اند، ریشه افول تغییرات نسلی شناخته شده است (Clark 2015). همچنین، یافته‌های پژوهشی با نام «ظرفیت‌های سرمایه اجتماعی برای برپایی اجتماعات محله‌ای در شهر دوست‌دار کودک در بم» نشان می‌دهد وضعیت مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی (اعم از مشارکت، هنجار، اعتماد، احساس امنیت، انسجام) در محدوده مورد نظر در مجموع متوسط است. نیز ارتباط مستقیم و معنادار ابعاد هنجار و اعتماد با مشارکت اجتماعی و ارتباط غیرمستقیم و معنادار احساس بی‌قدرتی با مشارکت اجتماعی تأیید شد (زند رضوی و همکاران ۱۳۸۸: ۸۱-۱۰۴). در پژوهشی که نوابخش و فدوی (۱۳۸۷: ۲۵-۴۸) انجام دادند روشن شد بین سرمایه اجتماعی و هفت عنصر مفهومی آن-شامل آگاهی، اعتماد عمومی، اعتماد نهادی، مشارکت رسمی، مشارکت غیررسمی خیریه‌ای، مشارکت غیررسمی همیارانه، مشارکت غیررسمی مذهبی-با توسعه نواحی منطقه ۵ شهری در تهران رابطه مثبت وجود دارد و منطقه توسعه‌یافته‌تر از اعتماد عمومی، آگاهی، مشارکت رسمی، و مشارکت غیررسمی همیارانه بیشتری برخوردار است و به گونه‌ای معنادار مشارکت غیررسمی مذهبی کمتری دارند و اعتماد نهادی و مشارکت‌های غیررسمی خیریه‌ای در همه منطقه یکسان است و تفاوت معناداری ندارد.

میر ساردو در تحقیق خود، با هدف مطالعه تأثیر سرمایه اجتماعی بر سلامت شهروندان گرمساری، نشان داد مؤلفه‌های حمایت اجتماعی کسب‌شده از سوی خانواده و دوستان و مشارکت اجتماعی تفاوت معناداری در میزان سلامت افراد مورد بررسی دارند. علاوه بر این، یافته‌ها حاکی از آن‌اند که بین فقر و سلامت رابطه‌ای قوی وجود دارد و در عین حال فقر موجب افزایش سرمایه

اجتماعی بین خانوارهای کم‌درآمد می‌شود (میر ساردو و ۱۳۹۳: ۸۷ - ۹۶). همچنین محسنی تبریزی و آقامحسنی (۱۳۸۹: ۱۲۵) در پژوهشی به بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی در توسعه شهری شهر محلات، بر حسب مؤلفه‌های آن، پرداختند. نتایج نشان داد بین متغیرهای مستقل سرمایه اجتماعی، اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی، و درجه دین‌داری با توسعه شهری، به منزله متغیر وابسته، رابطه مستقیم و معنادار وجود دارد؛ درحالی‌که برخلاف نتایج تحقیقات پیشین بین انسجام اجتماعی و توسعه شهری رابطه معکوس و معنادار مشاهده شد. همچنین، هیچ رابطه‌ای بین متغیر مستقل آگاهی اجتماعی و متغیر وابسته توسعه شهری دیده نشد.

یارمحمد قاسمی و بتول رستمی (۱۳۹۳: ۱۲۵) در پژوهشی به بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و سطح توسعه مناطق شهر ایلام پرداختند. یافته‌ها نشان داد میان پاسخگویان میزان اعتماد بین فردی بالاتر از اعتماد عمومی و نهادی است و میزان مشارکت غیررسمی میان آنان بالا و میزان مشارکت رسمی پایین است. بین میزان همیاری و اعتماد نهادی و میزان مشارکت سیاسی با سطح توسعه مناطق شهر هم رابطه وجود نداشت.

روش‌شناسی تحقیق

پژوهش حاضر بر اساس نوع هدف کاربردی و به لحاظ روش توصیفی-کیفی^۱ است. شیوه گردآوری داده‌ها بررسی اسناد و مدارک و مصاحبه ساختاریافته با رویکرد استقرایی بود. با توجه به اینکه این پژوهش از نوع کیفی است، مهم‌ترین روش گردآوری داده‌ها مطالعات کتابخانه‌ای و مصاحبه بود. تحقیق در دو فاز کلی انجام شد:

فاز اول. مطالعات کتابخانه‌ای: مطالعه اسناد و مدارک

در فاز اول محققان با بررسی اسناد و مدارک مرتبط با حکومت‌های محلی در ایران (متون ناظر به وظایف شوراهای اسلامی شهر و روستا و وظایف شهرداری‌ها) از طریق مطالعه و تحلیل مضمون به استخراج کدهای مربوط به زمینه‌های ارتقای سرمایه اجتماعی در اسناد و مدارک مرتبط با وظایف و مأموریت شوراها و شهرداری‌ها، مثل مجموعه قوانین و مقررات شوراها و شهرداری‌ها،

پرداختند (امور تدوین، تنقیح و انتشار قوانین و مقررات ۱۳۹۵؛ جهانگیر ۱۳۹۳؛ عیسی‌زاده ۱۳۹۶؛ عباس‌زاده ۱۳۹۵؛ مشفق ۱۳۹۴).

فاز دوم. مطالعات میدانی: بررسی و تحلیل دیدگاه خبرگان از طریق مصاحبه

در فاز دوم محققان از طریق مصاحبه‌های میدانی با هدف احصای نظر خبرگان به شناسایی ظرفیت‌های حکومت‌های محلی در زمینه توسعه سرمایه اجتماعی پرداختند. در این مرحله، ضمن تشریح ابعاد و مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی، سؤالات مصاحبه ساختاریافته با خبرگان طراحی شد. جهت ارزیابی روایی سؤالات مصاحبه، از دیدگاه چهار نفر از خبرگان دانشگاهی استفاده شد. این خبرگان در زمینه روش تحقیق و مدیریت دولتی تخصص داشتند. پس از اعمال نظرات اصلاحی این خبرگان، ابزار مصاحبه آماده شد و در اختیار خبرگان تحقیق قرار گرفت. خبرگان این پژوهش شامل همه صاحب‌نظران مدیریت شهری، مدیران مناطق شهرداری، برنامه‌ریزان و کارشناسان حوزه اجتماعی و فرهنگی شهرداری، و اعضای شورای شهر قم بود که به لحاظ تجربی یا نظری شناخت و توانایی لازم جهت اظهار نظر در خصوص مسئله تحقیق و موضوع آن را داشتند. در این پژوهش، افراد از طریق نمونه‌گیری قضاوتی انتخاب شدند. مشخصات افراد مصاحبه‌شده در جدول ۱ ارائه شده است. همان‌طور که ملاحظه می‌شود از ۱۸ نفر مصاحبه‌شده ۷ نفر عضو شورای شهر و ۱۱ نفر اعضای شهرداری هستند.

جدول ۱. مشخصات افراد مصاحبه‌شده

ردیف	پست سازمانی	ردیف	پست سازمانی
۱	کارشناس بودجه شورای شهر	۱۰	رئیس اداره GIS و نقشه‌برداری شهرداری
۲	شهردار منطقه	۱۱	رئیس اداره شهرسازی منطقه
۳	رئیس اداره برنامه‌ریزی شورای شهر	۱۲	کارشناس مسئول توسعه و تعریض
۴	شهردار منطقه	۱۳	کارشناس مسئول نوسازی منطقه
۵	معاون برنامه‌ریزی منطقه	۱۴	رئیس اداره حقوقی شهرداری منطقه
۶	معاون پشتیبانی	۱۵	رئیس اداره مالی
۷	معاون شهرسازی	۱۶	مسئول روابط عمومی شورای شهر
۸	عضو شورای شهر	۱۷	عضو شورای شهر
۹	عضو شورای شهر	۱۸	عضو شورای شهر

مصاحبه‌ها تا زمانی ادامه یافت که در پاسخ‌ها نوعی اشباع نظری حاصل شد که این رخداد در مصاحبه ۱۵ رخ داد؛ اما جهت حصول اطمینان مصاحبه‌ها تا مصاحبه ۱۸ ادامه یافت. بازه زمانی گردآوری اطلاعات شش ماه اول سال ۱۳۹۹ بود.

پس از گردآوری اطلاعات در دو فاز یادشده، به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها، از تکنیک تحلیل مضمون استفاده شد. تحلیل مضمون شامل جست‌وجو جهت یافتن مضمونی است که در سراسر داده‌ها تکرار شده است (Ponnam & Dawra 2013: 13). این روش فرایندی برای تحلیل داده‌های متنی است و داده‌های پراکنده و متنوع را به داده‌هایی غنی و تفصیلی تبدیل می‌کند (Braun & Clarke 2006: 6).

در تحلیل مضمون محقق با دستکاری چندباره داده‌ها باید به یک حس درباره آن‌ها دست پیدا کند (Alhojailan 2012: 43). محقق، پس از اینکه چندین بار داده‌های کیفی را مرور می‌کند و بر آن‌ها تسلط می‌یابد، آن دسته از داده‌های کیفی را که بیشترین غنا را در موضوع پژوهش دارند مشخص و سپس آن‌ها را کدگذاری می‌کند (Strauss 1987: 3). پس از اتمام مرحله کدگذاری، محقق برای هر یک از کدها یک برجسب^۱ انتخاب می‌کند. پس از این مرحله مضامین فرعی به دست می‌آیند که همان برجسب‌های انتخاب‌شده هستند. مرحله پایانی تحلیل مضمون به دست آوردن مضامین اصلی است. مضامین اصلی از ترکیب مضامین فرعی به دست می‌آیند. در حقیقت، فرایند کامل تحلیل مضمون را می‌توان به سه مرحله کلان تقسیم کرد:

الف) تجزیه و تحلیل متن؛

ب) تشریح و تفسیر متن؛

ج) ادغام و یکپارچه کردن مجدد متن.

البته این فرایند سه مرحله‌ای و رایج تنها راه تحلیل مضمون نیست. همچنین، این فرایند فرایندی خطی نیست. زیرا تحلیل مضمون مستلزم فرایندی رفت و برگشتی در کل مجموعه داده‌هاست (عابدی‌جعفری و همکاران ۱۳۹۰: ۱۷۷).

جهت استخراج مضامین پایه، در مرحله اول، به متون ناظر به وظایف شوراهای اسلامی و شهرداری‌ها مراجعه شد. این بخش از یافته‌ها مربوط به تحلیل مضمون این اسناد و مدارک بود. در میان وظایف یادشده برای شوراها و شهرداری‌ها بندهایی که ناظر به ابعاد و مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی است شناسایی و کدگذاری شد. عمده این وظایف ناظر به مشارکت عمومی مردم در جریان مدیریت شهری است و جایگاه سرمایه اجتماعی را در اداره امور عمومی نشان می‌دهد.

در خصوص شهرداری‌ها به طور کلی ماده ۵۵ و ۵۶ و ۵۷ قانون شهرداری‌ها به تشریح وظایف شهرداری‌ها پرداخته است (معینی ۱۳۹۳: ۷). ماده ۵۵ به طور تفصیلی در ۲۸ بند و چندین تبصره همه وظایفی را که قانون به عهده شهرداری‌ها گذاشته روشن کرده و مواد ۵۶ و ۵۷ مختصرترند (قانون تشکیلات، وظایف و انتخابات شوراهای اسلامی کشور و انتخاب شهرداران ۱۳۹۵: ۶۶). هر یک از بندهای یادشده چند وظیفه را شامل می‌شود؛ به گونه‌ای که این وظایف بعضاً مرتبط با امور اجتماعی شهر و زمینه‌ساز سرمایه اجتماعی هستند.

اما در خصوص شوراهای اسلامی باید گفت به طور کلی در ماده ۷۱ قانون و آیین‌نامه تشکیلات شوراهای اسلامی، در قالب ۳۴ ماده و ۹ تبصره، وظایف شوراهای اسلامی تشریح شده است. هر یک از بندهای وظایف یادشده نیز چند وظیفه را شامل می‌شود؛ به گونه‌ای که این وظایف با سرمایه اجتماعی ارتباط دارد. در خصوص فاز دوم نیز، همان‌طور که اشاره شد، تعداد ۱۸ مصاحبه انجام شد.

یافته‌های تحقیق

پس از آماده‌سازی منابع و بررسی اسناد و مدارک و متن مصاحبه‌ها، مراحل دوم و سوم تحقیق با هم انجام شد و مطالب و بندهایی که به نوعی می‌توانست پاسخگوی سؤالات پژوهش باشد انتخاب شد. سپس، به قسمت انتخاب‌شده برچسبی خاص داده شد. بدین ترتیب مضامین پایه شکل گرفت. در جریان دو فاز یادشده حدوداً ۷۳ مضمون پایه استخراج شد که بعد از بررسی و بازخوانی مجدد و حذف موارد تکراری و مشابه خروجی هر دو فاز تحقیق ۵۸ گزاره شد که به عنوان مضامین پایه مورد استفاده قرار گرفت.

در این بخش از گزارش، چند نمونه از نقل قول‌ها و مضامین پایه مناسب برای هر یک از این واحدها در جدول ۲ آمده است. به دلیل اینکه واحد تحلیل پژوهش اسناد و مصاحبه‌ها هستند و ذکر واحدهای معنا به صورت کامل با اهداف تحلیل مضمون، که کوتاه کردن متن با حفظ معنا و پیام اصلی متن است، سازگار نیست و حجم زیادی از گزارش تحقیق را اشغال می‌کند، از درج سایر نقل قول‌ها خودداری شد تا از این طریق حجم مناسبی برای گزارش مقاله ایجاد شود.

جدول ۲. نقل قول‌ها و مضامین پایه

نقل قول‌ها	مضامین پایه
نمونه نقل قول‌ها در وظایف و اختیارات شورای اسلامی شهر	
۴. همکاری با مسئولان اجرایی و نهادهای سازمان‌های مملکتی در زمینه‌های مختلف اجتماعی، فرهنگی، آموزشی، اقتصادی، و عمرانی بنا به درخواست آنان	توسعه روابط سازمانی
۵. برنامه‌ریزی در خصوص مشارکت مردم در انجام دادن خدمات اجتماعی، اقتصادی، عمرانی، فرهنگی، آموزشی، و سایر امور رفاهی با موافقت دستگاه‌های ذی‌ربط	توسعه مشارکت مردمی
۶. تشویق و ترغیب مردم در خصوص گسترش مراکز تفریحی، ورزشی، و فرهنگی با هماهنگی دستگاه‌های ذی‌ربط	توسعه مشارکت مردمی
۱۸. نظارت بر امور بهداشت حوزه شهر	اداره امور بهداشت عمومی
۲۱. نظارت بر ایجاد گورستان، غسل‌خانه، و تهیه وسایل حمل اموات مطابق با اصول بهداشت و توسعه شهر	اداره امور بهداشت عمومی
۲۹. وضع مقررات لازم در مورد تشریک مساعی شهرداری با ادارات و بنگاه‌های ذی‌ربط برای دایر کردن نمایشگاه‌های کشاورزی، هنری، بازرگانی، و غیره	توسعه روابط سازمانی
نمونه نقل قول‌ها در وظایف شهرداری‌ها	
۴. مراقبت در امور بهداشت ساکنان شهر و تشریک مساعی با مؤسسات وزارت بهداشتی در آبله‌کوبی و تلقیح واکسن و غیره برای جلوگیری از امراض ساریه	اداره امور بهداشت عمومی
۶. اجرای تبصره ۱ ماده ۸ قانون تعلیمات اجباری و تأسیسات مؤسسات فرهنگی و بهداشتی و تعاونی، مانند بنگاه حمایت مادران و نوانخانه و پرورشگاه و درمانگاه و بیمارستان و شیرخوارگاه و ...	اداره امور بهداشت عمومی
۱۳. ایجاد غسل‌خانه و گورستان و تهیه وسایل حمل اموات و مراقبت در انتظام امور آنها	اداره امور بهداشت عمومی
۱۴. اتخاذ تدابیر مؤثر و اقدام لازم برای حفظ شهر از خطر سیل و حریق و همچنین رفع خطر از بناها و دیوارهای شکسته و خطرناک	تأمین امنیت شهری
۲۰. جلوگیری از ایجاد و تأسیس کلیه اماکن که به نحوی از انحاء موجب بروز مزاحمت برای ساکنان یا مخالف اصول بهداشت در شهرهاست.	تأمین امنیت شهری

در مرحله بعد، مضمون‌هایی که بیشترین قرابت و هم‌معنایی را با هم داشتند کنار هم قرار گرفتند و مضامین سازمان‌دهنده شکل گرفت. نمونه‌ای از این برچسب‌زنی و دسته‌بندی در جدول ۳ ارائه شده است. در آخرین مرحله، بر اساس ظرفیت‌های شناسایی شده در متون مطالعه‌شده و مصاحبه‌ها و به منظور پاسخ به سؤال تحقیق، دسته‌بندی کلی از انواع ظرفیت شوراهای شهرداری‌ها ارائه شد و مضامین فراگیر از مضمون‌های سازمان‌دهنده، پس از بازنگری و اصلاح، شکل گرفت که در جدول ۴ قابل مشاهده است. با این توضیح، در ادامه، بر اساس سؤال مطرح‌شده در آغاز مقاله، به ارائه انواع مباحث مطرح‌شده درباره ظرفیت‌های سرمایه اجتماعی در حکومت‌های محلی پرداخته می‌شود.

بر اساس نمونه جدول ۳، مضامین پایه در قالب ۱۲ مضمون سازمان‌دهنده و ۵ مضمون فراگیر دسته‌بندی شد. مضامین فراگیر شناسایی شده عبارت‌اند از: اعتماد سازمانی، اعتماد سیاسی، ایجاد حس همدلی، تقویت حس اعتماد اجتماعی، ساماندهی مسائل اجتماعی. هر سه دسته مضمون یادشده در جدول ۴ نمایش داده شده‌اند.

جدول ۳. نمونه‌ای از مضامین پایه و سازمان‌دهنده

ردیف	مضامین پایه	مضامین سازمان‌دهنده
۱	استفاده از فناوری‌های ساده	
۲	اصلاح فرایندها	
۳	ایجاد جوّ صمیمی سازمانی	اصلاح امور داخلی سازمان
۴	به‌روز کردن اطلاعات	
۵	تخصّص‌گرایی در اداره امور شهری	

جدول ۴. مضامین پایه و سازمان‌دهنده و فراگیر

مضمون فراگیر	مضمون سازمان‌دهنده	مضمون پایه
		استفاده از فناوری‌های ساده
		اصلاح فرایندها
اعتماد سازمانی	اصلاح امور داخلی سازمان	ایجاد جوّ صمیمی سازمانی
		به‌روز کردن اطلاعات
		تخصّص‌گرایی در اداره امور شهری

ادامه جدول ۴. مضامین پایه و سازمان‌دهنده و فراگیر

مضمون فراگیر	مضمون سازمان‌دهنده	مضمون پایه
اعتماد سیاسی	پاسخگویی سیاسی	قانون‌گرایی در امور
	توسعه روابط سازمانی	بند ۲۹ ^۱ . تشریح مساعی شهرداری با ادارات و بنگاه‌های ذی‌ربط بند ۴. همکاری با نهادهای مملکتی در امور اجتماعی
تقویت مشارکت	توسعه مشارکت مردمی	ایجاد مرکز محله بند ۵. مشارکت دادن مردم در خدمات اجتماعی بند ۶. تشویق مردم به گسترش مراکز فرهنگی پاسخگویی صادقانه توسعه ارتباطات با سایر سازمان‌ها
	مشارکت در اجتماع محلی	اخذ مشاوره مردمی ارائه مشاوره دلسوزانه به مردم اعمال نظرات مردمی ایجاد پاتوق شهری جلب مشارکت مردمی
	تکریم ارباب‌رجوع	حسن خلق احترام به ارباب‌رجوع
	احساس اعتماد و امنیت	ادای به‌موقع تعهدات شهرداری به مردم ارائه گزارش عمومی اطلاع‌رسانی عمومی عدالت‌محوری در ارائه خدمات عمومی عدالت‌محوری در توزیع بودجه
تقویت حس اعتماد اجتماعی	اداره امور بهداشت عمومی	نتیجه‌گرایی در مورد درخواست‌های مردمی بند ۱۸. نظارت بر امور بهداشت حوزه شهر بند ۲۱. نظارت بر بهداشت و توسعه شهر وظیفه ۱۳ ^۲ . اداره امور اموات، مثل ایجاد غسل‌خانه و گورستان وظیفه ۲۳. تأمین شرایط بهداشتی در اماکن عمومی، مثل گرمابه‌ها وظیفه ۴. تأمین بهداشت عمومی شهر وظیفه ۶. تأسیس مؤسسات فرهنگی و بهداشتی

۱. منظور از بند در این مقاله بند خاص از وظایف شوراهای اسلامی مندرج در قانون تشکیلات، وظایف، و انتخابات شوراهای اسلامی کشور و انتخاب شهرداران است.

۲. منظور از وظیفه در این مقاله وظیفه خاص از وظایف شهرداری مندرج در قانون شهرداری است.

ادامه جدول ۴. مضامین پایه و سازمان‌دهنده و فراگیر

مضمون فراگیر	مضمون سازمان‌دهنده	مضمون پایه
پاسخگویی عمومی		بند ۱۰. تأیید و انتشار صورت جامع درآمد و هزینه شهرداری
		بند ۸. نظارت بر حساب درآمد و هزینه شهرداری
تأمین امنیت شهری		بند ۸. نظارت بر حسن اداره سرمایه و دارایی‌های شهرداری
		شفاف‌سازی بودجه
ساماندهی امور شهری		بند ۳۳. همکاری با شورای تأمین شهرستان
		وظیفه ۱۴. حفظ شهر از خطر سیل و حریق و ...
ساماندهی مسائل اجتماعی	اداره امور اماکن عمومی	وظیفه ۲۰. جلوگیری از تأسیس اماکن مزاحم ساکنان شهر
		بند ۱۹. نظارت بر امور اماکن عمومی
ساماندهی امور شهری		بند ۲. شناخت و رفع نارسایی‌های اجتماعی
		بند ۲۰. اداره امور اراضی غیرمحصور شهری
ساماندهی مسائل اجتماعی		بند ۷. تشکیل انجمن‌ها و نهادهای اجتماعی
		توسعه ارتباطات عمومی
ساماندهی مسائل اجتماعی		شفاف‌سازی امور شهرداری
		وظیفه ۱۱. نظارت و مراقبت در صحت اوزان و مقیاس‌ها
ساماندهی مسائل اجتماعی		وظیفه ۱۲. تهیه آمار مربوط به امور شهر و مولید و متوفیات
		وظیفه ۲۳. نگاهداری اطفال بی‌بضاعت و سرراهی
ساماندهی مسائل اجتماعی		وظیفه ۵- اداره امور گدایان
		بند ۲۸- ایجاد و اداره میدانهای عمومی
ساماندهی مسائل اجتماعی	اداره امور اماکن عمومی	وظیفه ۱- ایجاد و توسعه معابر عمومی
		وظیفه ۲- تأمین نظافت معابر عمومی
ساماندهی مسائل اجتماعی		وظیفه ۲۱- احداث بناهای عمومی مثل مستراح عمومی و ورزشگاه
		وظیفه ۲۲- حفظ ابنیه و آثار باستانی شهر
ساماندهی مسائل اجتماعی		وظیفه ۲۵- ساخت و تعمیر خیابان‌ها و اسفالت کردن معابر عمومی
		وظیفه ۲۷- نامگذاری، نصب لوحه نام و شماره گذاری معابر
ساماندهی مسائل اجتماعی		وظیفه ۳- نظارت بر قیمت اجناس و مواد مورد احتیاج عمومی

بر اساس مفاد جدول ۴، شکل ۲ ترسیم شد.

شکل ۲. شبکه مضامین یافته‌های تحقیق

اعتبارسنجی یافته‌های پژوهش

در مرحله پایانی نیاز به تأیید روایی پژوهش و اعتبارسنجی فرایند طی شده و الگوی پژوهش است. چون در پژوهش‌های کیفی صحت و اعتبار داده‌ها و یافته‌ها بخش بااهمیت فرایند پژوهش است (Creswell 2017). چون پژوهش بصورت کیفی و با هدف کشف انجام شده، یافته‌های محقق نیازمند تأیید، در سطحی معقول و قابل اعتناست تا جایی که امکان به دست آوردن نتایج یکسان در موقعیت‌های متفاوت و با پژوهشگران مختلف توصیف شود (هومن ۱۳۹۸).

به منظور کنترل اعتبار کدها و مدل استخراج شده از چند راهبرد استفاده شد:

۱. خودبازبینی محقق: در این بخش، کدها و فرایند کدگذاری و اقدامات مقوله‌بندی بازبینی شد. پژوهشگران تلاش کردند مراحل پژوهش را به طور دقیق و صحیح دنبال کنند و به خصوص در جست‌وجو و شناسایی کدها متن مصاحبه‌های انجام شده را به طور دقیق مطالعه و تجزیه و تحلیل کردند. به علاوه، در مرحله تجزیه و تحلیل و استخراج مفاهیم، پژوهشگران پس از اینکه مفاهیم مرتبط را استخراج و در مقوله‌های مختلف دسته‌بندی کردند فرایند کدگذاری و شناسایی مفاهیم را بار دیگر انجام دادند تا اشکالات و سوگیری‌های احتمالی به حداقل برسد.

۲. برای سنجش روایی یافته‌ها، ضمن اعمال دقت نظر کافی در عمل ثبت گزاره‌ها، از خبرگانی که توانمندی و قابلیت لازم را داشتند، خواسته شده تا به بررسی و اظهار نظر درباره تکرارپذیری‌های صورت گرفته، بپردازند. در نهایت، یافته‌ها را یک فرد آگاه به پیشینه تحقیق بار دیگر کدگذاری کرد. برای محاسبه پایایی یافته‌ها از روش محاسبه توافق بین دو کدگذار استفاده شد. جدول ۵ میزان توافق و درصد پایایی را نشان می‌دهد.

جدول ۵. محاسبه پایایی مصاحبه‌ها از طریق توافق بین دو کدگذار

مستندات	تعداد کل کدها	تعداد توافقیها	تعداد عدم توافقیها	درصد پایایی
شهرداری	۲۲	۲۰	۲	٪۹۱
شورا	۲۴	۲۱	۳	٪۸۸
مصاحبه‌ها	۱۲	۱۱	۱	٪۹۲
کل	۵۸	۵۲	۶	٪۹۰

۳. پس از نهایی کردن کدگذاری، به منظور تطبیق عوامل و مقوله‌ها و مفاهیم تارسیدن به اشباع نظری و کفایت داده‌ها، تأیید هر ۱۸ نفر مصاحبه‌شونده در مرحله بعد از مصاحبه اول با اعمال اصلاحات ایشان اخذ شد.

۴. در پایان، به منظور اعتبارسنجی، الگوی برآمده از محتوای تحقیق در اختیار ۵ نفر از خبرگان مدیریت شهری و دانشگاه (یک نفر از شورای شهر و دو نفر از شهرداری و دو نفر از استادان دانشگاه که در زمینه سرمایه اجتماعی مقاله و کتاب داشتند و در فرایند مصاحبه حضور نداشتند)، در مقام ناظران بیرونی، قرار گرفت که با جرح و تعدیل روایی و اعتبار الگو تأیید شد. یافته‌ها نشان داد الگوی استخراج شده در تبیین مقوله‌های اصلی پژوهش از اعتبار لازم برخوردارند.

بحث و نتیجه

در این نوشتار موضوع کشف ظرفیت‌های حکومت‌های محلی (شوراها و شهرداری‌ها) در توسعه سرمایه اجتماعی بررسی شد. در حقیقت، این بخش از یافته‌ها محصول تحلیل مضمون اسناد مطالعه شده و مصاحبه‌های انجام شده است و مضامین پایه استخراج شده ذیل ۱۲ مضمون سازمان‌دهنده

و ۵ مضمون فراگیر قرار گرفت. به منظور تشریح مضامین حاصل شده، باید گفت اگر توسعه سرمایه اجتماعی پدیده‌ای چندبعدی قلمداد شود، در تحقق این توسعه، اعتماد و مشارکت مردمی هم وسیله است هم هدف و بخش جدایی‌ناپذیر توسعه به شمار می‌رود. بدیهی است ایجاد سرمایه اجتماعی نیازمند ظرفیت‌هایی است که در قالب مضامین فراگیر در این تحقیق شناسایی شده‌اند.

همان‌گونه که اشاره شد ۵ مضمون فراگیر در این مطالعه استخراج شد؛ شامل اعتماد سازمانی، اعتماد سیاسی، تقویت مشارکت، تقویت حس اعتماد عمومی، ساماندهی مسائل اجتماعی. در ادامه به تشریح هر یک از این مضامین پرداخته می‌شود.

اعتماد سازمانی: این نوع اعتماد از اصلاح امور داخلی سازمان ناشی می‌شود که در خلال مصاحبه‌های سازمانی به آن‌ها اشاره شد. مضامین پایه‌ای همچون استفاده از فناوری‌های ساده، اصلاح فرایندها، ایجاد جو صمیمی سازمانی، به‌روز کردن اطلاعات، و ... مؤید این مطلب است. **اعتماد سیاسی:** این نوع اعتماد محصول پاسخگویی صحیح و به‌موقع و کارآمد حکومت‌های محلی به مردم، از طریق قانون‌گرایی و توسعه روابط سازمانی، موضوع بندهای ۴ و ۲۹ وظایف شوراهای اسلامی مبنی بر همکاری با سایر ادارات و نهادهای حکومتی، است.

تقویت مشارکت: به منظور تقویت مشارکت لازم است توسعه مشارکت‌های مردمی از طرق مختلف صورت بگیرد. ایجاد مرکز محله و پاسخگویی صادقانه از راهکارهایی است که در مصاحبه‌ها بدان‌ها اشاره شده است. همچنین مفاد بند ۵ و ۶ وظایف شورای اسلامی نیز مؤید این موضوع است. مضافاً اینکه در جهت تقویت مشارکت باید به مشارکت در اجتماع محلی و تکریم ارباب‌رجوع توجه و اهتمام ویژه کرد. این نتیجه با یافته‌های پژوهش زند رضوی و همکارانش (۱۳۸۸)، با عنوان «ظرفیت‌های سرمایه اجتماعی برای برپایی اجتماعات محله‌ای در شهر دوست‌دار کودک در بم»، انطباق دارد.

تقویت حس اعتماد اجتماعی: در عین اینکه تصور نمی‌رود در وظایف شوراها و شهرداری‌ها به این نکته توجه شده باشد، بنا بر کدهای استخراج شده از مصاحبه‌ها و بندهای وظایف مطالعه شده، احساس اعتماد و امنیت، اداره امور بهداشت عمومی، پاسخگویی عمومی، تأمین امنیت شهری، و ساماندهی امور شهری می‌تواند موجب تقویت اعتماد اجتماعی شود. نتایج تحقیق مهرداد نوابخش

و جمیله فدوی (۱۳۸۷) این یافته را تأیید می‌کند. طبق این یافته‌ها هر اندازه منطقه شهری توسعه یافته‌تر باشد از میزان بیشتری از اعتماد عمومی و آگاهی و مشارکت همیارانه برخوردار است. همچنین تحقیق محسنی تبریزی و آقامحسینی (۱۳۸۹) این یافته‌ها را تأیید می‌کند. به عبارت دیگر، با رعایت نکاتی همچون ادای به موقع تعهدات شهرداری به مردم، ارائه گزارش عمومی و اطلاع‌رسانی عمومی، عدالت‌محوری در توزیع بودجه محلات، شفاف‌سازی بودجه عمومی شهر، توسعه ارتباطات عمومی، و ... می‌توان حس اعتماد اجتماعی را در مردم ایجاد و تقویت کرد.

ساماندهی مسائل اجتماعی: از طریق ایجاد و اداره صحیح میدان‌های عمومی، معابر عمومی، تأمین نظافت، احداث اماکن عمومی خدمت‌رسانی به مردم، و ... می‌توان اداره امور اماکن عمومی را میسر و در پی آن مسائل اجتماعی را ساماندهی کرد. به این موارد در بند ۲۸ وظایف شوراها و وظایف ۱، ۲، ۳، ۲۱، ۲۲، ۲۵، و ۲۷ شهرداری‌ها اشاره شده است. نتایج تحقیق قاسمی و رستمی (۱۳۹۳) نیز با یافته‌های این تحقیق انطباق دارد و آن‌ها را تأیید می‌کند.

در حقیقت، به منظور ارتقای سرمایه اجتماعی در چارچوب ضوابط و مقررات حکومت‌های محلی در ایران می‌توان با رعایت وظایف شوراها و شهرداری‌ها (بندهای یادشده) و عمل به نکات مستخرج از مصاحبه‌ها به این مهم دست یافت. بنابراین، در پاسخ به سؤال تحقیق در خصوص ظرفیت‌ها و راهکارهای ارتقای سرمایه اجتماعی می‌توان مضامین فراگیر را پیشنهاد کرد.

منابع

۱. امور تدوین، تنقیح، و انتشار قوانین و مقررات، مجموعه قوانین و مقررات برگزیده شوراهای اسلامی کشور (۱۳۹۵).
۲. امید، علی (۱۳۹۲). «امنیت، توسعه پایدار و تقویت قانونمند حکومت‌های محلی در ایران»، *تحقیقات جغرافیایی*، س ۲۸، ش ۴، شماره پیاپی ۱۱۱، صص ۱۱۳ - ۱۲۶.
۳. پژوهشگاه فرهنگ، هنر، و ارتباطات (۱۳۹۴). «گزارش اجرای طرح ملی سنجش سرمایه اجتماعی کشور»، *نمایه پژوهش*، س ۱، ش ۲، صص ۷ - ۱۰.
۴. تاجبخش، کیان، (۱۳۸۴). *سرمایه اجتماعی (اعتماد، دموکراسی، و توسعه)*، مترجم: افشین خاکباز و حسن پویان، تهران، نشر پژوهش شیرازه.
۵. حکمت‌نیا، حسن؛ میرنجف موسوی (۱۳۸۶). «سنجش میزان و عوامل مؤثر بر رضایتمندی شهروندان از عملکرد شهرداری (مطالعه موردی: شهر یزد)»، *جغرافیا و توسعه*، دانشگاه زاهدان، د ۵، ش ۹، صص ۱۸۱ - ۱۹۶.
۶. دربان‌آستانه، علی‌رضا؛ محمدرضا رضوانی؛ سید علی بدری (۱۳۸۹). «سنجش و تحلیل عوامل مؤثر بر حکمرانی روستایی در حکومت‌های محلی»، *پژوهش‌های جغرافیای انسانی*، د ۴۲، ش ۷۳، صص ۹۹ - ۱۱۸.
۷. درویشی، مهدی؛ کمال جوانمرد؛ زهرا حضرتی‌صومعه (۱۳۹۹). «مطالعه جامعه‌شناختی تأثیر مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی بر عملکرد مدیریت‌های محلی (شوراهای اسلامی شهر و روستا - شهرداری و دهیاری) (مطالعه موردی: شهرستان دماوند)»، *نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی*، س ۱۲، ش ۳، پیاپی ۴۷، صص ۵۹۷ - ۶۱۵.
۸. دینی ترکمانی، علی (۱۳۸۵). «تبیین افول سرمایه اجتماعی»، *رفاه اجتماعی*، س ۶، ش ۲۳، صص ۱۴۷ - ۱۷۱.
۹. رضویان، محمدتقی (۱۳۹۴). *مدیریت عمران شهری*، تهران، پیوند نو.
۱۰. زارعی‌متین، حسن؛ علی‌اکبر قنبری و مرضیه قانع (۱۳۹۴). «بررسی رابطه هوش عاطفی و سرمایه اجتماعی در تشکل‌های مردم‌نهاد»، *مدیریت سرمایه اجتماعی*، د ۲، ش ۱، صص ۶۱ - ۷۴.

۱۱. زند رضوی، سیامک؛ کیوان ضیائی؛ مریم رحمانی (۱۳۸۸). «ظرفیت‌های سرمایه اجتماعی برای برپایی اجتماعات محله‌ای در شهر دوست‌دار کودک در بم»، *رفاه اجتماعی*، ش ۳۳، صص ۸۱ - ۱۰۴.
۱۲. شیعه، اسماعیل (۱۳۸۲). «لزوم تحول مدیریت شهری در ایران»، *جغرافیا و توسعه*، د ۱، ش ۱، صص ۳۷ - ۶۲.
۱۳. عابدی جعفری، حسن؛ سعید تسلیمی؛ ابوالحسن فقیهی؛ محمد شیخ‌زاده (۱۳۹۰). «تحلیل مضمون و شبکه مضامین: روشی ساده و کارآمد برای تبیین الگوهای موجود در داده‌های کیفی»، *اندیشه مدیریت راهبردی*، ۲، صص ۱۵۱ - ۱۹۸.
۱۴. عباس‌زاده، شهاب (۱۳۹۵). *آنچه شورای اسلامی شهر باید بداند*، سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور، راه‌دان.
۱۵. عباس‌زاده، محمد (۱۳۸۷). «بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت شهروندان در امور شهر (مطالعه موردی: شهر اصفهان)»، پایان‌نامه دکتری جامعه‌شناسی، استادان راهنما: دکتر رسول ربانی و دکتر وحید قاسمی، دانشگاه اصفهان.
۱۶. عبداللهی، محمد؛ میرطاهر موسوی (۱۳۸۶). «سرمایه اجتماعی در ایران، وضعیت موجود، دورنمای آینده، و امکان‌شناسی گذار»، *رفاه اجتماعی*، د ۶، ش ۲۵، صص ۱۹۵ - ۲۳۳.
۱۷. عیسی‌زاده، محمد (۱۳۹۶). *مجموعه قوانین حقوق عمومی*، تهران، نشر علم و دانش.
۱۸. فتحی، سروش؛ زهرا زارع؛ حسن عماری (۱۳۸۹). «مدیریت شهری و نقش مداخلات اجتماعی انجمن‌های محلی در کاهش آسیب‌های اجتماعی شهری»، *مطالعات مدیریت شهری*، س ۲، ش ۲، صص ۸۹ - ۱۲۵.
۱۹. فیروزآبادی، سید احمد (۱۳۸۴). «بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و عوامل مؤثر بر شکل‌گیری آن»، پایان‌نامه دکتری، استاد راهنما: محمدجواد ناطق‌پور، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران.
۲۰. قاسمی، یارمحمد؛ بتول رستمی (۱۳۹۳). «بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و میزان توسعه مناطق شهر ایلام»، *برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی*، ش ۲۰، صص ۱۲۵ - ۱۵۲.
۲۱. قانون تشکیلات، وظایف، و انتخابات شوراهای اسلامی کشور و انتخاب شهرداران (۱۳۹۵).

۲۲. کیانی، گشتاسب (۱۳۸۷). «بررسی وضعیت و عملکرد مدیریت شهری (نمونه موردی: سکونتگاه‌های شهری استان چهارمحال و بختیاری)»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، استاد راهنما: دکتر مسعود تقوایی، گروه جغرافیای دانشگاه اصفهان.
۲۳. محسنی تبریزی، علی‌رضا؛ مریم آقامحسینی (۱۳۸۹). «بررسی نقش سرمایه اجتماعی در توسعه شهری (مورد پژوهی: شهر محلات)»، مدیریت شهری، د ۸، ش ۲۶، صص ۱۴۷ - ۱۶۲.
۲۴. مشفق، محمدعلی (۱۳۹۴). *شوراها در آیین قانون*، تهران، پژوهشکده تحقیقات استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت نظام.
۲۵. معینی، محمدتقی (۱۳۹۳). *آشنایی با سازمان اداری و تشکیلات شهرداری‌ها*، مرکز آموزش و پژوهش شورای عالی استان‌ها.
۲۶. مقیمی، سید محمد (۱۳۹۰). *اداره امور حکومت‌های محلی (مدیریت شوراها و شهرداری‌ها)*، انتشارات دانشکده مدیریت دانشگاه تهران و انتشارات سمت.
۲۷. منصور، جهانگیر (۱۳۹۳). *قوانین و مقررات مربوط به شهر و شهرداری*، ج ۳۲، دیدار.
۲۸. میرساردو، طاهره (۱۳۹۳). «سرمایه اجتماعی و سلامت شهری (مورد مطالعه: شهر گرمسار)»، *مطالعات توسعه اجتماعی ایران*، س ۶، ش ۳، صص ۸۷ - ۹۶.
۲۹. نجاتی حسینی، سید محمود (۱۳۹۴). *بررسی جایگاه مفهوم شهروندی در قانون شهرداری ایران*، تهران، سازمان شهرداری‌های کشور.
۳۰. نوابخش، مهرداد؛ جمیله فدوی (۱۳۸۷). «بررسی ابعاد سرمایه اجتماعی و نقش آن در توسعه شهری (مطالعه موردی: منطقه ۵ شهر تهران)»، *علوم اجتماعی*، س ۲، ش ۱، صص ۲۵ - ۴۸.
۳۱. هومن، حیدرعلی (۱۳۹۸). *راهنمای عملی پژوهش کیفی*، تهران، سمت.

References

1. Abbaszadeh, M. (2008). "A Study of Factors Affecting Citizens' Participation in City Affairs (Case Study: Isfahan)", PhD Thesis in Sociology, Supervisors: Dr. Rasoul Rabbani and Dr. Vahid Ghasemi, University of Isfahan. (in Persian)
2. Abbaszadeh, Sh. (2016). *What the Islamic Council of the city should know*, Publications of the Organization of Municipalities and Villages of the country, Rahdan. (in Persian)
3. Abdullahi, M. & Mousavi, M.T (1386). "Social capital in Iran, current situation, future prospects and feasibility of transition", *Social Welfare*, Vol. 6, No. 25, pp. 195-233. (in Persian)

4. Abedie Jafari, H., Taslimi, S., Faqih, A.H., & Sheikhzadeh, M. (1390). "Content analysis and theme network: A simple and efficient way to explain patterns in qualitative data", *Strategic Management Thought*, 2, pp. 151-198. (in Persian)
5. Affairs of compiling, revising and publishing laws and regulations, set of laws and regulations selected by the Islamic councils of the country (2016). (in Persian)
6. Alhojailan, M. I. (2012). "Thematic Analysis: A Critical Review Of Its Process And Evaluation", *West East Journal of Social Sciences*, 1, 1, pp. 39-47.
7. Bandura, A. (2016). *Self-efficacy in changing societies*, Cambridge University Press.
8. Bartolini, S., & Sarracino, F. (2015). The dark side of Chinese growth: Declining social capital and well-being in times of economic boom. *World Development*, 74, 333-351.
9. Braun, V. & Clarke, V. (2006). "Using thematic analysis in psychology", *Qualitative Research in Psychology*, 3, 2, pp 77-101.
10. Clark, A. K. (2015). "Rethinking the Decline in Social Capital", *American Politics Research*, 43(4), pp. 569-601.
11. Creswell, J. (2017). *Educational Research: Planning, Conducting, and Evaluating Quantitative and Qualitative Research*, 4th Edition, Boston, Pearson Publication.
12. Darban-Astaneh, A.R., Rezvani, M.R., Badri, S. A. (2010). "Assessment and analysis of factors affecting rural governance in local governments", *Journal of Human Geography Research*, Vol. 42, No. 73, pp. 99-118. (in Persian)
13. Darvish, M., Javanmard, K., Hazrati-Soomeh, Z. (1399). Sociological study of the effect of social capital components on the performance of local management (Islamic councils of cities and villages - municipality and rural areas) Twelfth, third issue. (in Persian)
14. Dini Turkmani, A. (1385). "Explain the decline of social capital", *Social Welfare*, Vol. 6, No. 23, pp. 147-171. (in Persian)
15. Domenichini, E.C. (2018). Social capital in contemporary society: decline or change, Theses, Dissertations, and Projects, p. 1311. <https://scholarworks.smith.edu/theses/1311>.
16. Fathi, S., Zare, Z., & Amari, H. (2010). "Urban Management and the Role of Social Interventions of Local Associations in Reducing Urban Social Injuries", *Quarterly Journal of Urban Management Studies*, Second Year, No. 2, pp. 89-125. (in Persian)
17. Firoozabadi, S. A. (1384). "Investigating the Relationship between Social Capital and the Factors Affecting Its Formation", PhD Thesis, Supervisor: MohammadJavad Nateghpour, Faculty of Social Sciences, University of Tehran. (in Persian)
18. Ghasemi, Y.M. & Rostami, B. (2014). "A Study of the Relationship between Social Capital and the Development of Ilam Regions", *Welfare Planning and Social Development*, No. 20, pp. 125-152. (in Persian)
19. Hekmatnia, H. & Mousavi, M. N. (2007). "Measuring the extent and factors affecting citizens' satisfaction with municipal performance, Case study: Yazd", *Journal of Geography and Development*, Zahedan University, Vol. 5, No. 9, pp. 181-196. (in Persian)
20. Hooman, H.A. (1398). *A practical guide to qualitative research*, Tehran, Samt Publications.

21. Horlings, I., & Padt, F. (2013). Leadership for sustainable regional development in rural areas: Bridging personal and institutional aspects. *Sustainable Development*, 21(6), 413-424.
22. Isazadeh, M. (1396). *Collection of Public Law Laws*, Tehran, Science and Knowledge publication. (in Persian)
23. Kiani, G. (2008). "A Survey of the Status and Performance of Urban Management (Case Study: Urban Settlements of Chaharmahal Bakhtiari Province)", Master Thesis, Supervisor: Dr. Masoud Taghvaei, Department of Geography, University of Isfahan. (in Persian)
24. Law on the organization, duties and elections of the Islamic councils of the country and the election of mayors (1395). (in Persian)
25. Mansour, J. (2014). *Laws and Regulations Related to the City and Municipality*, 32nd Edition, Didar Publishing. (in Persian)
26. Mir-Sardo, T. (2014). "Social Capital and Urban Health (Case Study: Garmsar)", *Iran Social Development Studies*, Year 6, No. 3, pp. 87-96. (in Persian)
27. Moeini, M.T. (2014). *Familiarity with the administrative organization and organization of municipalities*, Training and Research Center of the Supreme Council of Provinces. (in Persian)
28. Moghimi, S. M. (2011). *Department of Local Government Affairs (Management of Councils and Municipalities)*, University of Tehran School of Management Publications and Samat Publications. (in Persian)
29. Mohseni Tabrizi A.R. & AghaMohseni, M. (2010). "A Study of the Role of Social Capital in Urban Development (Case Study: Mahallat City)", *Urban Management*, Vol. 8, No. 26, pp. 147-162. (in Persian)
30. Mushfaq, M.A. (2015). *Councils in the Rite of Law*, Tehran, Strategic Research Research Expediency Council. (in Persian)
31. Nava-Bakhsh, M. & Fadavi, J. (2008). "A Study of the Dimensions of Social Capital and Its Role in Urban Development: A Case Study of District 5 of Tehran", *Journal of Social Sciences*, Second Year, No. 1, pp. 25-48. (in Persian)
32. Nejati-Hosseini, S. M. (2015). *A Study of the Position of the Concept of Citizenship in the Municipal Law of Iran*, Tehran, Publications of the Municipalities Organization. (in Persian)
33. Olken, B. A. (2016). "Do television and radio destroy social capital? Evidence from Indonesian villages", *American Economic Journal: Applied Economics*, 1(4), pp. 1-33.
34. Omid, A. (2013). "Security of Sustainable Development and Legitimate Strengthening of Local Governments in Iran", *Geographical Research Quarterly*, Vol. 28, No. 4, Serial Number 111, pp. 113-126. (in Persian)
35. Paxton, P. (2019). "Is social capital declining in the United States? A multiple indicator assessment", *American Journal of Sociology*, 105(1), pp. 88-127.
36. Ponnam, A. & Dawra, J. (2013). "Discerning product benefits through visual thematic analysis", *Journal of Product & Brand Management*, 22, 1, pp. 30-39.
37. Tajbakhsh, K. (1994). *Social Capital (Trust, Democracy and Development)*, translated by Afshin Khakbaz, Tehran, Pazuhash Shirazeh Publishing. (in Persian)

38. Putnam, R. D. (2005). *Making Democracy work: civic Traditions in Modern Italy*, Princeton University press.
39. ----- (2018). "Bowling alone: America's declining social capital", *Journal of Culture and Politics*, pp. 223-234.
40. Razavian, M.T. (2015). *Urban Development Management*, Tehran, Payvand No Publications. (in Persian)
41. Research Institute of Culture, Art and Communication (2015). "Report on the implementation of the national plan for measuring the country's social capital", *Research Index Quarterly*, First Year, No. 2, pp. 7-10. (in Persian)
42. Sherraden, M. (2006). *Social Development Partnerships: Examples and Lessons*, Center for Social Development, Washington University press.
43. Shia, I. (2003). "The Necessity of Urban Management Transformation in Iran", *Journal of Geography and Development*, Vol. 1, No. 1, pp. 37-62. (in Persian)
44. Strauss, A. L. (1987). "An Introduction to Codes and Coding", *Qualitative Analysis for Social Scientists*, pp. 27-58.
45. Svihlova, D. & Kubisova, L. (2014). *Role of local government in supporting local social capital*, pp. 286-299. Available On: <https://www.researchgate.net/publication/269231817>.
46. Wasserman, S. & Faust, K. (2014). *Social network analysis method and applications*, Cambridge un press.
47. Zand Razavi, S., Ziaei, S., Rahmani, M. (2009). "Capacities of Social Capital for Establishing Neighborhood Communities in the Child-Friendly City of Bam", *Social Welfare*, No. 33, pp. 81-104. (in Persian)
48. Zarei-Matin, H., Ghanbari, E.A., Waqaneh, M. (2015). "A Study of the Relationship between Emotional Intelligence and Social Capital in Non-Governmental Organizations", *Social Capital Management*, Vol. 2, No. 1, pp. 61-74. (in Persian)